

**BO'RTMA NEMATODALAR KELITIRIB CHIQRADIGAN KASALLIKLAR
(FILOMETROIDOZ, RAFIDOSKARIDOZ, DIOKTOFIMOZ) NING KELIB CHIQISH
SABABLARI VA OLDINI OLISH UCHUN YECHIM**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7852915>

Xudoyberdiyeva Xusnora Numonjon qizi

*Abdulla Qodiriy Nomidagi Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti Biologiya
Yo'nalishi 1-Kurs Talabasi*

Annotatsiya: *ushbu maqolada fitogelmintlar qatoriga kiradigan bo'rtma nematodalarning ayrim vakillari tomonidan keltirib chiqariladigan kasalliklar va ularning oldini olish yo'llari haqida ma'lumot keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *fitometroidoz, rafidoskaridoz, dioktofimoz, lichinka, oraliq xo'jayin.*

Dioktofimoz. Kasallikni qo'zg'atuvchi chuvalchang nematodalarga mansub bo'lib, ilmiy nomi *Dioctophyme renale*, urg'ochisining uzunligi 20-100 sm, erkak jinslilari 14-40 sm ga teng bo'ladi[2]. Bu parazit nematodalar go'shtxo'r va mo'ynali hayvonlarning buyragida, siydik pufagida va qorin bo'shlig'ida yashashga moslashgan. Rivojlanishini xo'jayin almashtirish bilan amalga oshiradi. Asosiy xo'jayinlarini axlati va siydigi bilan tashqi muhitga, ya'ni suvga tushgan tuxumlarni suv oligoxetalari yeydi. Oligoxetalar ichidagi tuxumdan lichinka chiqadi. Zararlangan oligoxetani baliqlar yeydi. Baliq ichagida oligoxeta hazm bo'ladi, invazion lichinka baliq muskulariga, ichak devoriga, jigariga, jinsiy bezlarga borib, kapsulaga o'raladi. Kapsulaga o'ralgan parazitlarni baliq bilan iste'mol qilgan asosiy xo'jayinlari (it, bo'ri, chiyabo'ri, ayiq, ba'zan odamning buyraklari)ga borib to'xtaydi va 9 oydan keyin voyaga yetadi. Buyrakda u 3-5 yilgacha yashaydi[1]. Bu parazit nematodani yuqtirib olmaslik uchun baliq maxsulotlarini, go'shtini, go'shtxo'r hayvonlarga yedirmaslik lozim bo'ladi.

Rafidoskaridoz. Kasallikni qo'zg'atuvchi chuvalchang *Raphidascaris acus* nematodalar vakilidir. Jinsiy voyaga yetgan nematodaning urg'ochisi 40-45 mm, erkak jinsi 18-20 mm ga teng. Rivojlanishi asosiy va 2 ta oraliq xo'jayinlarida o'tadi[2]. Voyaga yetgan jinslari cho'rtan baliq va bir qator yirtqich baliqlar, ularning ichidagi oraliq xo'jayinlari suv umurtqasiz hayvonlaridan hasharotlarning lichinkalari, oligoxetalar va mollyuskalar bo'lsa, ikkinchi oraliq xo'jayinlari karpsimon va olabug'asimon baliqlar bo'lib, parazit lichinkalar ularning jigarida, gavda bo'shlig'ida va jinsiy bezlarida joylashgan bo'ladi. Kasallik Rossiyaning bir qator viloyatlarida va O'rta Osiyo Respublikalari suv havzalarida tarqalgan. Kasallangan baliqlar nisbatan ozg'in va tashqi ta'sirlarga javob qaytarmaydigan, tanasi shilliq moddasi bilan qoplangan bo'ladi. Bunday baliqlarni ichi ochib ko'rilganda kapsulaga o'ralgan lichinkalar ichak, jigar, jinsiy bezlar va qatqorinda topish mumkin. Kasallik kelib

chiqmasligi uchun *Raphidascaris acus* bilan zararlangan baliqlarni iste'mol qilmaslik zarur.

Filometroidoz. Kasallikni qo'zg'atuvchi nematoda *Philometroides lusiana*. Uning uzunligi 16 sm gacha bo'lib, tanasi qizg'ish yoki qizil rangda. Erkak jinsli nematodaning uzunligi 5 mm gacha yetadi. Rivojlanish bosqichlari 2 ta xo'jayinda o'tadi. Oraliq xo'jayini siklop, asosiy xo'jayini karpsimon baliqlar. Jinsiy voyaga yetgan urg'ochi nematodalar baliqning muskul to'qimasida, teri tangachalari orasidagi cho'ntakchalarda joylashib, bahorda suv harorati 16-180°C ga ko'tarilgati, tirik lichinkalarni tug'a boshlaydi va ular suvga chiqadi. Lichinkalarning uzunligi 0.3-0.5 mm ga teng. Lichinkalar suvda 8-10 kun davomida hayotchanligini saqlaydi. Ushbu lichinkalarni sikloplar yutganda ularning tanasida 6-7 kunda ikki marta po'st tashlab, invazion lichinkaga aylanadi. Sikloplarni iste'mol qilgan karp baliq'iga lichinkani ham yutadi. Baliq ichagi devori orqali gavda bo'shlig'iga o'tib, suzgich pufagi yonida to'planadi. Shu joyda ular yana bir marta tullab, voyaga yetgan yosh individlarga aylanadi. Erkaklari urg'ochilarining urug'lantirgandan so'ng suzgich pufagi devoriga kirib oladi va bir necha yil yashaydi. Urg'ochilari esa bir yil yashaydi[2]. Filometroidoz asosan karp, sazan baliqlarida va ularning duragaylarida parazitlik qiladi. Yosh baliqlar (sigoletkalar) ning qariyb 40-75 % i halok bo'ladi. Parazitni yuqtirmaslik uchun zararlangan va talabga javob bermaydigan baliq mahsulotlarini iste'mol qilmaslik kerak. Parazit nematoda tufayli ichki organlarda filometroidozga moyillik ortadi va kasallik rivojlana boshlaydi.

Xulosa qilib aytganda, talabga javob bermaydigan, sanitariyaga rioya qilmaydigan, zararli suvda yetishtiriladigan baliqlarni iste'mol qilishda ehtiyot bo'lish o'z sog'ligimiz uchun foydali bo'ladi. Parazit nematodalar keltirib chiqaradigan kasalliklarni avj olmasidan oldin aniqlab, kasallikni bartaraf etish o'rinli.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Дадаев С.Д. Паразитология. -Тошкент. 2006. -207 б
2. Xurramov, SH.X., Xurramov, A.SH. Fitogelmintologiya. O'quv qo'llanma. Termiz 2008.